

СПОСОБИ ВЗАЄМОДІЇ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ З МЕТОЮ ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЗЛОЧИННИХ ДОХОДІВ¹

METHODS OF INTERACTION OF LAW ENFORCEMENT AGENCIES WITH THE AIM OF COUNTERING THE LEGALIZATION OF CRIMINAL PROCEEDS

Бондаренко О.С., д. ю. н., доцент,
завідувачка кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства
Навчально-науковий інститут права

Малєєв М.О., студент III курсу юридичного факультету
Сумський державний університет

В останнє десятиріччя технологічний прогрес змусив суспільство багато в чому подивитись на звичні форми існування державних структур та фінансових інститутів. Тенденція цифровізації економік ставить цілий спектр завдань перед державними органами автоматизації, створення інформаційних систем, розробки цифрових платформ, електронної інфраструктури усєї держави. У зв'язку з чим неможливим заперечувати колосальний вплив нових технологій, таких як блокчейн, криптовалюта, цифрова валюта, штучний інтелект на всі державні та суспільні системи. Держави стикаються з новими викликами та погрозами, що диктує необхідність впровадження гнучких нормативно-правових документів у своє законодавство, адаптацію національного законодавства до вимог держав-партнерів. Такі тенденції змушують нашу державу оцінювати нові ризики як у національній системі, так і у міжнародно-правових відносинах. Однією з найуразливіших систем, якої торкнулися технологічні зміни, стала сфера протидії відмиванню доходів. Боротьба з відмиванням доходів є найважливішим завданням держави щодо захисту її фінансової системи, в основі якої лежить використання такого підходу, який забезпечить своєчасне реагування на ризики та дозволить державним органам реалізовувати повноваження щодо виявлення операцій, що свідчать про незаконне здійснення операцій з майном або операцій з грошима, пов'язаних з відмиванням доходів. Зазначимо, що нові технології з'явилися не лише у державних органів, а й у осіб, які здійснюють злочинну діяльність. У зв'язку з цим питання забезпечення стабільності економічної системи, державного управління, а також фінансової системи держави в умовах впливу нових технологій стають головними цілями законодавчого регулювання у найближчі роки.

Після війни для законодавця настане період активної модернізації правової бази нашої держави, що продиктовано активною інтеграцією нових технологій у всі державні системи та режими. Науковій спільноті необхідно брати участь у подібних ініціативах та розробках активніше, адже як показує закордонний досвід, саме завдяки спільній роботі державних органів, приватного партнерства та вчених можливий прорив у розвитку законодавства країни у напрямку протидії легалізації злочинних доходів. У цьому плані саме вчені провідних закладів вищої освіти мають стати флагманом розвитку нових технологій та їх інтеграції у правову систему держави.

Ключові слова: відмивання, легалізація, злочинні доходи, незаконне здійснення операцій, економічна система, державне управління.

In the last decade, technological progress forced society to look at the usual forms of existence of state structures and financial institutions in many ways. The trend of digitalization of economies poses a whole range of tasks for state bodies of automation, creation of information systems, development of digital platforms, electronic infrastructure of the entire state. In connection with this, it is impossible to deny the colossal impact of new technologies, such as blockchain, cryptocurrency, digital currency, artificial intelligence on all state and social systems. States face new challenges and threats, which dictates the need to introduce flexible legal documents into their legislation, adapt national legislation to the requirements of partner states. Such trends force our state to assess new risks both in the national system and in international legal relations. Anti-money laundering is one of the most vulnerable systems affected by technological change. The fight against money laundering is the most important task of the state to protect its financial system, which is based on the use of such an approach that will ensure a timely response to risks and allow state authorities to exercise powers to detect transactions that indicate illegal transactions with property or transactions with money, related to money laundering. It should be noted that new technologies have appeared not only in state bodies, but also in persons engaged in criminal activities. In this regard, the issue of ensuring the stability of the economic system, state administration, as well as the financial system of the state under the influence of new technologies will become the main goals of legislative regulation in the coming years. After the war, a period of active modernization of the legal base of our state will come for the legislator, which is dictated by the active integration of new technologies into all state systems and regimes. The scientific community needs to participate more actively in such initiatives and developments, because as foreign experience shows, it is thanks to the joint work of state bodies, private partnerships and scientists that a breakthrough is possible in the development of the country's legislation in the direction of countering the legalization of criminal proceeds. In this regard, the scientists of the leading universities should become the flagship of the development of new technologies and their integration into the legal system of the state.

Key words: money laundering, legalization, criminal income, illegal operations, economic system, public administration.

Однією з найбільш складних та значущих сфер сучасних суспільних відносин виступають міжнародні відносини – кожна держава прагне бути визнаною світовою спільнотою. Своєрідною ареною для визнання легітимності держави є міжнародні організації, у яких визнані держави мають свої представництва. Діяльність міжнародних організацій у сфері протидії легалізації злочинних доходів важко переоцінити.

Відмивання грошей завдає значних збитків економіці держави та суспільним інтересам у сфері економічної безпеки. Легалізовані (відмиті) гроші запускаються у подаль-

ший злочинний обіг шляхом фінансування тероризму, наркодилерства та іншої кримінальної протиправної діяльності, створення та зміцнення матеріальної основи злочинних угруповань.

Відповідно до офіційної заяви Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF), FATF, як глобальний орган, що встановлює стандарти для боротьби з відмиванням грошей, фінансуванням тероризму та фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення, висловлює серйозну стурбованість щодо впливу вторгнення на ризики відмивання грошей, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення, навколишнього середовища, а також цілісності фінансової системи, економіки та безпеки [1].

¹ Робота виконана в рамках проєкту № 0120U100474 «Розробка методики взаємодії правоохоронних органів України щодо протидії легалізації злочинних доходів» 0120U100474.

FATF також зазначає, що зловмисна кібердіяльність, спрямована проти фінансових установ і систем, підриває фінансову цілісність і стабільність і може поставити під загрозу здатність приватного сектору та компетентних органів впроваджувати та контролювати основні засоби контролю. Така діяльність може перешкодити доступу до фінансових послуг законним користувачам, які потребують доступу до життєво важливих послуг [1].

Також FATF вітає прогрес, досягнутий Україною в боротьбі з ризиками відмивання грошей, наголошений у звіті про взаємну оцінку корупції та розкрадання державних активів, а також активні кроки, вжиті судовими органами для повернення активів, викрадених вищими посадовими особами колишніх режимів. FATF висловлює стурбованість тим, що нинішнє військове вторгнення та інші дії Російської Федерації можуть перешкодити цьому важливому прогресу [1].

На думку Джефрі Робінсона, поняття «відмивання грошей» (money laundering) набуло широкого поширення саме тому, що досить точно відображає використовуваний злочинцями процес. «Брудні гроші, отримані від незаконної діяльності, «вприскуються» в легальні підприємства і через них рухаються в легальну фінансову систему, де вони відмиваються за допомогою стратегії «замітання слідів»: переміщуються між підставними компаніями, секретними банківськими рахунками, щоб правоохоронні органи не могли відстежити їх, а потім з'являються на протилежному кінці, чисті і сяючі, справляючи враження законного заробленого прибутку» [2].

На національному рівні основним актом щодо протидії легалізації злочинних доходів та фінансування тероризму є профільний закон від 6 грудня 2019 року «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», який спрямований на захист прав та законних інтересів громадян, суспільства і держави, забезпечення національної безпеки шляхом визначення правового механізму запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення (далі – запобігання та протидія) [4]. До заходів, спрямованих на протидію легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування поширення зброї масового знищення, закон відносить: організацію та здійснення внутрішнього контролю; обов'язковий контроль; заборона на інформування клієнтів та інших осіб про вжиті заходи протидії легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню поширення зброї масового знищення, за винятком інформування клієнтів про вжиті заходи щодо заморожування (блокування) коштів або іншого майна, про зупинення операцій, а також про відмову у виконанні розпорядження клієнта про здійснення операцій, про відмову від укладання договору банківського рахунку (вкладу), про розірвання договору банківського рахунку (вкладу) та їх причини, необхідність надання документів; інші заходи, що вживаються відповідно до законодавства.

Відповідно до двадцять дев'ятої рекомендації Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF), органи, здійснюючі нагляд, повинні мати адекватні повноваження для проведення моніторингу відповідності фінансових установ вимогам щодо боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму, включаючи проведення перевірок. Цим органам повинні бути надані повноваження вимагати від фінансових установ надання будь-якої інформації, що має відношення до моніторингу такої відповідності, та накладати адекватні адміністративні санкції за невідповідність таким вимогам [7]. Також Конвенцією Ради

Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму, яка ратифікована Україною 17 листопада 2010 року передбачено, що у кожній країні має функціонувати підрозділ фінансової розвідки (ПФР), який є національним центром для отримання та аналізу повідомлень про підозрілі операції та іншої інформації, яка має відношення до відмивання коштів, пов'язаних предикатних злочинів і фінансування тероризму, та для розповсюдження результатів цього аналізу [3].

В Україні таким органом є Держфінмоніторинг, який був створений у 2002 році як підрозділ фінансової розвідки у складі Міністерства фінансів, який призначений для протидії відмиванню коштів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму [3].

З 2005 р. Держфінмоніторинг є центральним органом виконавчої влади головною метою якого є боротьба з відмиванням грошей у нелегальних схемах та накопиченням злочинних капіталів. За можливість вирішення певних завдань у цьому напрямку, але в цілому завдання формування дієвого державного інституційного механізму протидії тіншовим операціям у банківському середовищі на сьогодні далеко від свого рішення. Слід наголосити, що чимала кількість представників експертної та наукової спільноти в останні періоди приділяє увагу базовим правовим основам протидії легалізації злочинних доходів.

Держфінмоніторинг обробляє та аналізує інформацію про підозрілі фінансові угоди та операції, що запитуються у кредитних організацій у разі необхідності отримання додаткової інформації. Результатом цієї діяльності є висновок, який полягає в тому, чи мають або не мають операції ознаки відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом. Крім того, на підставі наданої інформації, правоохоронні органи приймають рішення про порушення кримінальної справи за фактом відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом.

Як повідомляє прес-служба Держфінмоніторингу, у 2021 році до правоохоронних органів було направлено 1170 матеріалів. Загалом було викрито схем на 136 млрд гривень [6]:

Таблиця 1

Статистика кількості матеріалів, які були направлені Держфінмоніторингом з приводу відмивання доходів у 2021 році

№	Відомство	Узагальнені матеріали	Додаткові матеріали
1	Органи прокуратури	82	35
2	Органи фіскальної служби	168	97
3	Національна поліція України	345	54
4	Служба безпеки України	116	123
5	Національне антикорупційне бюро України	36	74
6	Державне бюро розслідувань	20	20
	Всього	747	383

Також у вересні 2018 року на 25 пленарному засіданні Егмонтської групи у м. Сідней (Австралія) розслідування Держфінмоніторингу стало переможцем конкурсу «Найкраща справа Егмонтської Групи». Найменування Держфінмоніторингу викарбовано на Спеціальній пам'ятній дошці в офісі Егмонтської Групи в м. Торонто, Канада. Переможна справа стосувалася багатоступеневого та безпрецедентного за своєю складністю розслідування корупції та відмивання коштів колишніми високопосадовцями

України, що увінчалось конфіскацією в дохід країни близько 1,5 млрд USD [5].

У цілому налагоджена взаємодія органів правоохоронних органів у сфері протидії легалізації злочинних доходів дозволяє здійснювати систематичний обмін інформацією з приводу правопорушень у сфері легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, підвищувати якість та результативність наглядових заходів, а також професійний рівень працівників. Основними напрямками, за якими здійснюється взаємодія правоохоронних органів є: 1) взаємодія в рамках координаційної діяльності, у тому числі: участь у координаційних нарадах керівників правоохоронних органів, міжвідомчих групах, комісіях, комітетах; спільна розробка комплексних програм боротьби з правопорушеннями та злочинністю; проведення спільних спецоперацій з приводу протидії легалізації злочинних доходів; 2) взаємодія у процесі профілактики правопорушень, що охоплює: проведення спільних перевірочних заходів при здійсненні нагляду за виконанням законодавства у сфері протидії легалізації злочинних доходів; 3) взаємодія з питань правотворчості: участь у робочих групах, комітетах та комісіях з підготовки проектів нормативно-правових актів у сфері відмивання коштів.

Однак у взаємодії та координації роботи правоохоронних органів в Україні з питань протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом є достатньо недоліків, які сприяють поширенню правопорушень у цій сфері. Найчастіше не здійснюється обмін інформацією про виявлені порушення, а матеріали щодо них не передаються через бюрократизм. Контрольно-наглядовими органами допускаються відмови у наданні інформації, або матеріали наприклад надаються, але у недостатньому обсязі, із значною затримкою, надсилаються застарілі відомості

тощо. Не всі органи державного контролю забезпечують вільний доступ до статистичних даних про результати своєї діяльності. До обставин, що знижують ефективність протидії правопорушенням у сфері протидії легалізації (відмиванню) злочинних доходів відносяться явні прогалини та недоліки чинного законодавства. Наприклад, законодавчо не врегульовано питання взаємодії правоохоронних органів у боротьбі з відмиванням доходів. Сама процедура взаємодії невідпрацьована, фактично взаємини правоохоронних органів між собою будуються на договірній основі.

У рамках взаємодії у сфері протидії легалізації злочинним доходам необхідно посилити увагу до використання нових інформаційних технологій а також продовжувати оновлювати нормативно-правову базу, яка відповідатиме реаліям сьогодення та новим викликам злочинного світу.

Таким чином правоохоронні органи в Україні ведуть активну діяльність з протидії відмиванню доходів, отриманих злочинним шляхом, але на превеликий жаль у більшості випадків свою боротьбу вони ведуть по одиноко. Головним центром протидії легалізації злочинного капіталу є саме Держфінмоніторинг. В останні роки наша країна досягла успіхів у сфері протидії відмиванню доходів, але зупинитися на досягнутому не можна. Сучасне суспільство диктує необхідність розробки новітніх, якщо висловлюватись економічними термінами, інноваційних підходів до формування інструментів процесу протидії тіншовому сегменту національної економіки країни та механізмів протидії легалізації доходів. Ефективна організація та поетапне впровадження запровадження механізмів протидії дасть можливість сформулювати досить плідний та високоефективний держконтроль та моніторинг над обігом фінансових коштів у довгостроковій перспективі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Documents – Financial Action Task Force (FATF). *FATF-GAFI.ORG – Financial Action Task Force (FATF)*. URL: <https://www.fatf-gafi.org/countries/u-z/ukraine/documents/ukraine-2022.html> (дата звернення: 23.07.2022).
2. Джефрі Р. Всесвітня пральня. Терор, злочини і брудні гроші в офшорному світі: Окр. вид. Альпіна Паблішер, 2004. 540 с.
3. Про Держфінмоніторинг. *Державна служба фінансового моніторингу України*. URL: <https://fii.gov.ua/pages/pro-sluzhbu/zagalni-vidomosti/pro-derzhfinmonitoring.html> (дата звернення: 23.07.2022).
4. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06.12.2019 р. № 361-IX: станом на 24 трав. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text> (дата звернення: 23.07.2022).
5. Держфінмоніторинг у 2021 році: не дали відмити 136,13 млрд, зупинено низку злочинів. *UA.NEWS*. URL: <https://ua.news/ua/money/gosfynmonitoryng-v-2021-godu-ne-daly-otmyt-136-13-mlrd-ostanovleno-gyad-prestuplenyj> (дата звернення: 23.07.2022).
6. Публікації з питань фінансового моніторингу. *Державна служба фінансового моніторингу України*. URL: <https://fii.gov.ua/pages/fiņansovii-monitorint/navczannja/publikaczji.html> (дата звернення: 23.07.2022).
7. Сорок Рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF): Рек. Міжнар. орг. по боротьбі з відмиванням грошей (FATF) від 25.09.2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835_001#Text (дата звернення: 26.07.2022).